

ТКАЧЕНКО А. В.,

суддя

(Саксаганський районний суд

м. Кривий Ріг Дніпропетровської області)

УДК 343.3

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ ЗА СТАТТЕЮ 392 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У статті автором розкриваються питання вивчення об'єкта злочину за статтею 392 Кримінального кодексу України та запропоновано розглядати його не лише як злочин проти правосуддя, а й як проти нормальної діяльності установ виконання покарань.

Ключові слова: злочин, об'єкт злочину, правосуддя, установи виконання покарань.

В статье автором раскрыты вопросы изучения объекта преступления, предусмотренного статьей 392 Уголовного кодекса Украины, и предложено рассматривать его не только как преступление против правосудия, но и как против нормальной деятельности учреждения исполнения наказания.

Ключевые слова: преступление, объект преступления, правосудие, учреждения исполнения наказаний.

In article, the author solves issues studying the object of the crime of article 392 of the Criminal Code of Ukraine and proposed to consider it not only as a crime against the justice, but as a crime against the normal activity of penitentiary institutions.

Key words: offense, object of the crime, justice, correctional facilities.

Вступ. У структурі пенітенціарної злочинності серед злочинів проти держави одне з провідних місць посідають дії, що дезорганізують роботу виправних установ (стаття 392 Кримінального кодексу України). Проведений нами аналіз наукових розроблень та архівних матеріалів щодо проблем кримінальної відповідальності за дії, які дезорганізують роботу виправних установ, показав різноманітність підходів до кваліфікації злочинів, передбачених статтею 392 Кримінального кодексу (далі – КК) України, що спричиняє численні проблеми в правозастосовній діяльності органів досудового розслідування взагалі та суду зокрема. Однією з таких проблем є визначення об'єкта злочину за статтею 392 КК України.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення сучасного бачення проблеми визначення об'єкта злочину за статтею 392 КК України.

Вагомим внеском у вирішення проблем кримінальної відповідальності за дії, які дезорганізують роботу виправних установ, стали роботи відомих вітчизняних і зарубіжних учених у галузі кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології, зокрема О.М. Бандурки, Ю.В. Бауліна, В.Т. Білоуса, І.Г. Богатирьова, В.В. Василевича, В.Б. Васильця, П.А. Вороб'я, І.А. Гельфанда, А.П. Гетьмана, В.В. Голіни, В.К. Грищука, Т.А. Денисової, О.М. Джузи, В.М. Дрьоміна, В.П. Ємельянова, З.В. Журавської, А.Ф. Зелінського, В.Є. Квашиса, В.А. Кирилюк, О.О. Книженко, О.Г. Колба, І.М. Копотуна, О.М. Костенка, Л.Г. Крахмальника, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, С.Ю. Лукашевича, М.І. Мельника, П.П. Михайленка, С.С. Мірошніченка, В.О. Навроцького,

В.І. Осадчого, М.І. Панова, О.І. Плужник, М.С. Пузирьова, А.В. Савченка, В.К. Сауляка, В.В. Сташиса, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, В.П. Тихого, П.Л. Фріса, С.І. Халимона, В.Б. Харченка, В.В. Шаблістого, Ю.С. Шемшученка, Н.М. Ярмиш, С.С. Яценка та інших.

Однак у працях цих учених розглядалися або проблеми кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя й держави в цілому, або проблеми відповідальності за окремі види протидії функціонуванню виправних установ. Ґрунтовного дослідження об'єкта злочину, передбаченого ст. 392 КК України «Дії, що дезорганізують роботу виправних установ», не проводилося, що й зумовлює потребу в його вивченні.

Результати дослідження. Побудова Особливої частини КК України за принципом родового об'єкта означає, що законодавець, установлюючи кримінально-правові заборони, виділяє в окремі групи захист конкретних об'єктів. Водночас здійснюється захист інших об'єктів, на які можуть здійснюватися посягання.

Слід зазначити, що основним об'єктом злочину є ті суспільні відносини, зміна яких складає соціальну суть злочину, з метою охорони яких прийнята кримінально-правова норма, що передбачає відповідальність за його вчинення [1, с. 30–31].

Не вдаючись до наукової дискусії щодо об'єкта злочину взагалі, ми звертаємо увагу, що в теорії кримінального права об'єктом злочину визнавали й нині визнають суспільні відносини [2; 3, с. 101]. Наведена позиція узгоджується з поглядами зарубіжних учених [4, с. 34]. Якщо особа, вчиняючи злочин, порушує врегульовані правом відносини, то об'єктом злочину виступають врегульовані правом суспільні відносини.

Водночас деякі вчені мають іншу думку та вважають, що об'єктом злочину може бути благо (С.Б. Гавриш [5, с. 18]), цінності (Е.В. Фесенко [6, с. 75–78], інтереси (А.В. Наумов [7, с. 365]). Об'єкт злочинів, які порушують порядок та умови функціонування установ виконання покарань, у теорії розуміють неоднозначно. На наш погляд, це зумовлено тим, що, по-перше, склади злочинів, які передбачали кримінальну відповідальність за їх вчинення в КК УРСР 1960 р., були вміщені в різних главах КК, а по-друге, неоднозначним розумінням поняття «правосуддя».

Так, якщо склад злочину, у якому передбачалась відповідальність за дії, які дезорганізують роботу виправно-трудових установ (стаття 691 КК УРСР 1960 р.), віднесено до глави «Злочини проти держави», то об'єктом його є громадська безпека в місцях відбування покарання засудженими до позбавлення волі [8, с. 72]. Виходячи з місця цього злочину в структурі Особливої частини КК УРСР, зокрема належності його до інших злочинів проти держави, дослідники вказували, що він посягає на основи державного управління у сфері охорони громадської безпеки й правопорядку, на основи громадської безпеки.

Не викликає сумнівів, що заборона дій, які дезорганізують роботу виправних установ, переслідує мету забезпечення нормального, відповідного до вимог закону порядку й умов відбування засудженими покарання у виправних установах. Саме тому потрібно основним об'єктом зазначеного посягання визнавати встановлений порядок та умови відбування покарання у виправних установах.

Проте, детально аналізуючи спрямованість передбаченого статтею 691 КК УРСР злочину, дослідники відзначали його суспільну небезпеку для діяльності виправних установ. У статті 691 КК УРСР сказано: «Безпосереднім об'єктом злочину, що розглядається, є нормальна діяльність виправно-трудових закладів...» [9, с. 77]. Гуманна діяльність виправно-трудових закладів спрямована на виправлення й ресоціалізацію осіб, які вчинили злочини, щоб вони могли знову стати на шлях чесного життя.

Однак деякі особи в місцях позбавлення волі не дотримуються порядку й умов виконання покарань, тим самим вони своєю поведінкою підривають громадську безпеку в умовах виправних колоній і порушують їх нормальну діяльність [10, с. 72]. Таким чином, безпосереднім об'єктом посягання виступають суспільні відносини, які забезпечують нормальну діяльність виправних колоній, спрямовану на виправлення й ресоціалізацію

засуджених та запобігання вчиненню ними нових злочинів. Отже, злочин, передбачений статтею 691 КК УРСР 1960 р., був спрямований проти діяльності виправних установ.

Деякі автори дещо інакше трактують зміст об'єкта зазначеного вище злочину. Відповідно, предмет суспільних відносин, захист яких забезпечується статтею 392 КК України, є іншим. Зокрема, В.І. Єгоров об'єктом цього злочину вважає сукупність суспільних відносин, які забезпечують нормальне здійснення кримінального правосуддя в нашій країні [11, с. 36].

Інший дослідник цієї проблеми, І.С. Власов, зазначає, що органи виконання покарань, хоч самі не здійснюють правосуддя, створюють необхідні умови для ефективної діяльності суду, чим активно сприяють правосуддю. Без цих органів стало б неможливим здійснення правосуддя. З іншого боку, діяльність таких органів має зміст під час виконання завдань правосуддя, які постають із цієї діяльності [12, с. 95–96].

Т.Н. Добровольська зазначає, що діяльність органів, які безпосередньо виконують вирок, рішення, ухвали й постанови судів, знаходиться за межами правосуддя. Їх діяльність представляє собою реалізацію вже винесеного акта правосуддя, який набрав чинності [13, с. 23]. К.В. Мазняк підкреслив, що діяльність цих органів лише торкається правосуддя через його забезпечення [14, с. 5].

О.С. Михлін пропонує враховувати специфіку об'єкта злочинів, що унеможливує виконання покарань. У зв'язку із цим обґрунтовувалася необхідність зміни назви глави 8 Особливої частини КК УРСР 1960 р. такою: «Злочини проти правосуддя і виконання покарань» [15, с. 104–113].

Аналіз юридичної літератури дає нам змогу зробити висновок про те, що нині сформувався дві основні групи науковців щодо розуміння терміна «правосуддя». Відповідно до першої правосуддя розуміється як діяльність суду з розгляду й вирішення в установленому законом процесуальному порядку віднесених до його компетенції цивільних, господарських, кримінальних та адміністративних справ [16, с. 678].

Учені першої групи, обґрунтовуючи свою позицію, посилаються на чинне законодавство України. Так, відповідно до статті 6 Конституції України державна влада в Україні поділяється на законодавчу, виконавчу й судову; за статтею 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами [17]. Закон України «Про судоустрій і статус судів» визначає, що делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається (частина 1 статті 5) [18]. Аргументом на підтримку зазначеної позиції окремі автори вважають регулювання процесу дізнання, досудового слідства та судового розгляду різними главами Кримінального процесуального кодексу України, а процесу виконання вироків – узагалі окремим нормативно-правовим актом (Кримінально-виконавчим кодексом України) [19, с. 2; 20, с. 111].

Серед науковців, які визначають правосуддя як діяльність, притаманну винятково судам, існують думки про необхідність зосередження у відповідному розділі КК України лише тих норм, які охороняли би здійснення правосуддя [19, с. 5]. Також зустрічаються пропозиції щодо виключення зі складу злочинів проти правосуддя тих кримінально караних діянь, що посягають на діяльність установ виконання покарань, оскільки така діяльність, на думку автора, не є правосудною, зокрема й регульована статтею 392 КК України «Дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань» [20, с. 111].

Ми схилиємося до другої групи, яка визначає правосуддя дещо ширше, ніж діяльність суду з розгляду й вирішення справ, відносить до нього діяльність спеціальних органів, які сприяють здійсненню правосуддя, зокрема й органів досудового розслідування, прокуратури та органів виконання судових рішень, вироків і призначених покарань. Лише в сукупності вони утворюють систему органів правосуддя.

Ми погоджуємося з позицією авторів, які визнають, що злочини, спрямовані проти діяльності виправних установ, спрямовані також проти правосуддя. Адже така ді-

яльність забезпечує ефективність правосуддя на стадіях досудового розслідування та виконання покарання. Посягання на таку діяльність перешкоджає правосуддю в цілому, а тому, на нашу думку, слід визначати правосуддя як родовий об'єкт цього злочину, є логічним його віднесення до розділу XVIII «Злочини проти правосуддя».

Водночас відзначимо, що, вчиняючи такі злочини, особа безпосередньо посягає на порядок та умови відбування покарання у виправних установах, що й слід визначати безпосереднім об'єктом злочину.

Однак потрібно зазначити, що засуджені й ув'язнені, які відбувають покарання та стали на шлях виправлення, у випадках тероризування з боку установи виконання покарань є потерпілими в злочині, передбаченому статтею 392 КК України. Адже цей злочин спрямований проти порядку й умов відбування покарання, що спрямовані на виправлення й ресоціалізацію засуджених.

Заподіяння ж, наприклад, тілесних ушкоджень засудженому з особистих мотивів насамперед спрямоване проти життя та здоров'я окремої особи, а тому такі дії не слід розцінювати як злочин проти правосуддя. У цьому випадку посягання відбуваються на суспільні відносини у сфері життя та здоров'я особи. Однак якщо такі посягання були вчиненні з метою дезорганізації роботи установи виконання покарань, то вони є додатковим об'єктом у злочині, передбаченому статтею 392 КК України.

У зв'язку із цим пропонуємо передбачити в статті 392 КК України відповідальність за тероризування засуджених, які стали на шлях виправлення й ресоціалізації. Подібна вказівка однозначно відносить таке правопорушення до злочинів проти правосуддя, оскільки конкретно вказує на об'єкт – порядок та умови відбування покарання, що переслідує мету виправлення й ресоціалізації засуджених.

Відзначимо, що реалізація прав та обов'язків згаданими сторонами відбувається за певних, визначених законами, умов. Так, підставою відбування покарання й застосування до засуджених заходів виправного впливу є лише вирок суду, який набрав законної сили. Із цього моменту засуджені набувають певних прав і несуть певні обов'язки.

Незаконні підстави відбування покарання у виправних установах не приводять до виникнення взаємних прав та обов'язків, захист яких здійснюється кримінальним законом. Інакше кажучи, дотримання кримінально-виконавчого законодавства персоналом виправних установ та засудженими й ув'язненими приводить до позитивної реалізації передбачених законом вимог. Відхилення від установлених прав та обов'язків породжує відповідальність, передбачену законом.

Порушення порядку й умов відбування покарання у виправних установах може спричинити накладення стягнення, передбаченого Кримінально-виконавчим кодексом України, а в спеціально передбачених випадках – кримінальну відповідальність. Наприклад, за вчинення нападу на адміністрацію виправних установ, тероризування засуджених, організацію із цією метою організованої групи або активну участь у такій групі дії винних, які таким чином порушують правила внутрішнього розпорядку відбування покарання у виправних установах, належить розцінювати як дії, що дезорганізують роботу виправних установ.

Ми поділяємо думку О.І. Плужнік, що під час тероризування засуджених відбувається злочинний вплив на потерпілих. Такий вплив здійснюється, щоб примусити засуджених не дотримуватися вимог режиму відбування покарання [21, с. 170]. Як бачимо, порядок та умови відбування покарання ставляться під загрозу порушення, коли потерпілий, побоюючись насилля над собою з боку інших засуджених, не виконує законні вимоги, які йому пред'являються. Як наслідок – режим відбування покарання порушується, а мета покарання не досягається.

Під час нападу на адміністрацію виправної установи представник адміністрації фактично позбавляється можливості виконувати свої службові обов'язки щодо виправлення засуджених. За такої ситуації зміцнення представником адміністрації правопо-

рядку у виправних установах, проведення цілеспрямованої виховної роботи серед засуджених не відбувається повною мірою. Більше того, напад на адміністрацію породжує в інших засуджених страх, недовіру до можливостей адміністрації. А в результаті призводить до нереалізації повністю чи частково порядку й умов відбування покарання у виправних установах.

Організація групи у виправній установі з метою тероризування засуджених, нападу на адміністрацію або активна участь у такій групі (стаття 392 КК України) також повною мірою суперечить режиму відбування покарання. У виправних установах допускаються самодіяльні організації засуджених. Проте вони створюються з метою розвитку навичок колективізму в засуджених, заохочення їх до корисної ініціативи, для використання впливу колективу на виправлення й ресоціалізацію засуджених. Такі організації працюють під керівництвом адміністрації. Створення й функціонування організованої групи спрямоване на підрив режиму відбування покарання.

Як зазначалося вище, дії, які дезорганізують роботу виправних установ (стаття 392 КК України), спрямовані проти двох безпосередніх об'єктів – проти встановленого порядку й умов відбування покарання у виправних установах та проти тілесної недоторканності, безпеки, волі та здоров'я особи, у тому числі персоналу виправних установ.

Висновки. На підставі вищевикладеного пропонуємо внести зміни й доповнення до Кримінально-виконавчого кодексу України та правил внутрішнього розпорядку дня виправних колоній щодо того, що тероризування засуджених, створення організованої групи для такої мети або активна участь у цій групі тягнуть кримінальну відповідальність. Соціальний зв'язок суб'єктів досліджуваних відносин вимагає також правильного реагування адміністрації на порушення правил внутрішнього розпорядку дня виправної установи.

Нереагування або неправильне реагування на вчинені порушення перешкоджає досягненню основної мети покарання. Водночас встановлений порядок відбування покарання у виправних установах може бути порушений або поставлений під загрозу порушення двома шляхами: тероризування засуджених та створення організованої групи для такої мети чи активної участі в цій групі. Такий висновок базується на аналізі диспозиції статті 392 КК України.

Список використаних джерел:

1. Коржанский Н.И. Объект посягательства и квалификация преступлений / Н.И. Коржанский. – Волгоград, 1976. – 278 с.
2. Глистин В.К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений / В.К. Глистин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1979. – 395 с.
3. Таций В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном право / В.Я. Таций. – Х. : Высшая школа, 1988. – 580 с.
4. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинузи ; пер. с фр. В.А. Туманова. – М. : Международные отношения, 1999. – 400 с.
5. Гаврыш С.Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства / С.Б. Гаврыш. – Х. : Основа, 1994. – 640 с.
6. Фесенко Е.В. Цінності як об'єкт злочину / Е.В. Фесенко // Право України. – 1999. – № 6. – С. 75–78.
7. Наумов А.В. Российское уголовное право. Общая часть : [курс лекций] / А.В. Наумов. – М., 1996. – 365 с.
8. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти] / за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. ; Х. : Юрінком, 2009. – 416 с.
9. Советское уголовное право. Часть Особенная. – К. : РИО МВД УССР, 1969. – 250 с.

10. Уголовное право УССР. Особенная часть : [учебник] / под ред. М.И. Бажанова и др. – К. : Высшая школа, 1989. – 420 с.
11. Егоров В.И. Уголовная ответственность за побег из места заключения или из-под стражи : [учеб. пособие] / В.И. Егоров. – Рязань : Рязанская высшая школа МВД СССР, 1984. – 115 с.
12. Власов И.С. Об объекте преступлений против правосудия / И.С. Власов // Ученые записки ВНИИСЗ. – М., 1964. – Вып. 1(18). – С. 95–96.
13. Добровольская Т.Н. Понятие советского социалистического правосудия / Т.Н. Добровольская // Ученые записки ВИЮН. – М., 1963. – Вып. 4. – С. 23.
14. Мазняк К.В. Побег заключенных и борьба с ними : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право» / К.В. Мазняк ; Высшая школа МВД СССР. – М., 1968. – 17 с.
15. Михлин А.С. Уголовно-правовые мера воздействия на осужденных за ненадлежащее отбывание наказания / А.С. Михлин // Актуальные проблемы совершенствования уголовного законодательства : межвузовский сборник науч. трудов. – Хабаровск : Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1988. – С. 104–113.
16. Уголовное право России : [учебник для вузов] : в 2 т. / под ред. А.Н. Игнатова и Ю.А. Красикова. – М. : Норма – Инфра-М, 1998– . – Т. 2. – 1998. – 808 с.
17. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
18. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-III // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–45. – Ст. 529.
19. Мірошніченко С.С. Система злочинів проти правосуддя потребує упорядкування / С.С. Мірошніченко // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 14. – С. 1–6.
20. Осадчий В.І. Зміст правосуддя у злочинах проти правоохоронної діяльності / В.І. Осадчий // Право України. – 2000. – № 11. – С. 110–112.
21. Плужник О.І. Актуальні проблеми кримінально-правового захисту діяльності працівників ВТУ / О.І. Плужник // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2000. – № 1. – С. 169–172.

